

Historia szkolnictwa polskiego 1945–1989. Refleksje na marginesie ogólnopolskiej konferencji naukowej – wydarzenia towarzyszące i działania promocyjne

Wstęp

Na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego (dalej: WH UG) 12–13 stycznia 2023 r. odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa „Historia szkolnictwa polskiego 1945–1989”. Za jej organizację odpowiedzialni byli reprezentujący Uniwersytet Gdański prof. UG dr hab. Arnold Kłonczyński, prorektor ds. studentów i jakości kształcenia, Anna Siekierska ze Szkoły Doktorskiej Nauk Humanistycznych i Społecznych UG oraz komisji rewizyjnej gdańskiego oddziału Stowarzyszenia Archiwistów Polskich (dalej: SAP), dr Jan Hlebowicz, pracownik naukowy Oddziałowego Biura Badań Historycznych w Gdańsku Instytutu Pamięci Narodowej (dalej: OBBH IPN Gdańsk) oraz dr Łukasz Grochowski, prezes gdańskiego oddziału SAP i archiwista Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”. Patronatem medialnym wydarzenie zostało objęte przez: „Dziennik Bałtycki”, „Tygodnik Solidarność”, „Archnet”, „Histmag.org”, „Historykon.pl”, „Radio Gdańsk” oraz „Tysol.pl”. Konferencję poprzedził wernisaż wystawy „Źródła do dziejów historii szkolnictwa polskiego 1945–1989 w zasobach trójmiejskich archiwów i bibliotek” (12 stycznia 2023 r., WH UG). Jednym z elementów wydarzenia był także przedpremierowy pokaz filmu pt. „W imię najwyższych wartości” zorganizowany dla uczestników konferencji (12 stycznia, WH UG). Przebieg konferencji z podziałem na poszczególne panele omówili już w sprawozdaniu w tym samym numerze „Archiwisty Polskiego” prof. UG dr hab. Arnold Kłonczyński oraz Anna Siekierska. W artykule autorzy pragną przytoczyć kwestie organizacyjne oraz podzielić się swoimi przemyśleniami na temat organizacji konferencji, zwłaszcza w kontekście przygotowania wystawy i pokazu filmu oraz promocji medialnej wydarzenia.

Inicjatorką konferencji była Anna Siekierska, która po konsultacji ze swoim promotorem prof. UG dr hab. Arnoldem Kłonczyńskim w lipcu 2022 r. zaproponowała współpracę gdańskiemu oddziałowi SAP. Propozycja organizacji konferencji na spotkaniu zarządu gdańskiego oddziału SAP została przyjęta

entuzjastycznie i jednomyślnie. Reprezentujący SAP Oddział w Gdańsku dr Łukasz Grochowski zaproponował współpracę także dr. Janowi Hlebowiczowi – reprezentującemu gdański IPN, który uzyskał aprobatę i duże poparcie w organizacji konferencji naczelnika OBBH IPN Gdańsk dr. Daniela Czerwińskiego, dyrektora IPN Gdańsk dr. Pawła Warota oraz prezesa IPN dr. Karola Nawrockiego. Zaznaczyć tutaj trzeba, że prof. UG dr hab. Arnold Kłonczyński oraz Anna Siekierska 25–26 listopada 2021 r. zorganizowali już podobną tematycznie konferencję naukową pt. „Nauczyciele w przestrzeni zawodowej, społecznej i politycznej PRL'u (1945–1989)”. Towarzyszyła jej wystawa pt. „Źródła do badań działalności »Solidarności« nauczycielskiej w zasobie Archiwum Historycznego Komisji Krajowej NSZZ »Solidarność«” przygotowana przez Annę Siekierską oraz dr. Łukasza Grochowskiego. Ważnym aspektem w zainicjowaniu konferencji był ponadto fakt, że rozmowy na temat źródeł do historii szkolnictwa z lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku odbywały się w Czytelnicy Akt Historycznych Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”. Anna Siekierska od 2020 r. wykorzystuje materiały tego archiwum do pracy nad rozprawą doktorską pt. „Społeczność nauczycieli trójmiejskich szkół 1945–1989. Postawy wobec przemian społecznych i politycznych”, natomiast dr Jan Hlebowicz odnalazł tu liczne źródła archiwalne do książki pt. *Listopad’80. Rzecz o strajkach ludzi Oświaty, Służby Zdrowia i Kultury*¹.

Współpraca wyżej wymienionych osób zaowocowała zawarciem umowy 14 września 2022 r. pomiędzy Uniwersytetem Gdańskim, reprezentowanym przez Arnolda Kłonczyńskiego, prorektora ds. studentów i jakości kształcenia, Instytutem Pamięci Narodowej Komisją Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Gdańsku – reprezentowanym przez Pawła Warota, dyrektora oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku oraz Stowarzyszeniem Archiwistów Polskich, reprezentowanym przez Łukasza Grochowskiego, prezesa oddziału Stowarzyszenia Archiwistów Polskich w Gdańsku. Umowa zobowiązywała Uniwersytet Gdański, organizatora konferencji, m.in. do udostępnienia sali konferencyjnej, sprawowania nadzoru nad stroną merytoryczną konferencji, przyjmowania i merytorycznej oceny zgłoszonych referatów. Współorganizatora konferencji – Instytut Pamięci Narodowej – porozumienie obowiązywało m.in. do obsługi procesu wydawniczego oraz promocji medialnej wydarzenia, natomiast Stowarzyszenie Archiwistów Polskich do przygotowania i wydruku materiałów konferencyjnych, w tym programów, identyfikatorów, jak i obsługi biura konferencji.

¹ *Listopad’80. Rzecz o strajkach ludzi oświaty, służby zdrowia i kultury*, red. J. Hlebowicz, Gdańsk 2022.

Wystawa

Początkowe plany komitetu organizacyjnego – poza samą konferencją (która została omówiona, jak już wspomniano, w oddzielnym sprawozdaniu) – to zorganizowanie sesji posterowej (plakatowej), na której zaprezentowane miały być źródła dotyczące polskiego szkolnictwa po 1945 r. pochodzące z zasobów archiwów, instytucji państwowych i samorządowych, szkół oraz zbiorów prywatnych. Organizatorzy wszystkim chętnym zaproponowali przygotowanie plakatów o wymiarze: szerokość 70 cm i wysokość 100 cm, które zawierać miały takie elementy, jak: skan źródła bądź źródeł, tytuł, datę, miejsce przechowywania, opis źródła i jego wartości dla badań historii szkolnictwa polskiego w latach 1945–1989. Informacja o sesji posterowej największym zainteresowaniem cieszyła się wśród archiwistów i bibliotekarzy reprezentujących następujące instytucje: Archiwum Państwowe w Gdańsku (dalej: APG) [Janina Strehlau, Marcin Kurr] oraz Archiwum Państwowe w Gdańsku Oddział w Gdyni (dalej: APGOG) [dr Jolanta Musiał], Archiwum Historyczne Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” (dalej: AKKS) [dr Łukasz Grochowski], IPN Oddział w Gdańsku [dr Jan Hlebowicz, Marcin Morawiec], Archiwum Uniwersytetu Gdańskiego (dalej: AUG) [Anna Siekierska, dr Monika Płucienik] oraz Pomorska Biblioteka Pedagogiczna im. Gdańskiej Macierzy Szkolnej w Gdańsku (dalej: PBP) (Katarzyna Podobińska, Dorota Dela).

Zamiarem wyżej wymienionych archiwistów i bibliotekarek była prezentacja w sesji plakatowej różnego rodzaju dokumentacji (zwłaszcza fotografii) dotyczącej zagadnienia szkolnictwa polskiego z okresu 1945–1989 oraz promocja zasobu danego archiwum czy biblioteki wszystkim zainteresowanym źródłami szkolnymi wytworzonymi w powojennej Polsce. Do udziału w sesji posterowej zgłosili się ponadto: Marcin Rozmarynowski z UG oraz dr Paweł Błażewicz z IPN. Pierwszy z wymienionych zaproponował poster o tytule: „Wspomnienia nauczycieli jako źródła do badań nad historią nauczycieli z czasów PRL”. Jego celem miało być przedstawienie źródeł, dzięki którym historycy czy pedagodzy będą mieli możliwość dotarcia do zbioru wspomnień nauczycieli, będących bezpośrednimi świadkami polityki oraz praktyki oświatowej z lat PRL. Dr Paweł Błażewicz zaproponował poster pt. „Szkołna drukarnia Solidarności Walczącej we Wrocławiu”. Poster miał dotyczyć drukarni, która działała od grudnia 1981 r. do 1990 r. we Wrocławiu przy ul. Jaworowej 44 w mieszkaniu rodzinnym Bohdana Błażewicza przy współudziale żony i całej rodziny. Wydrukowano tu ok. 50 tytułów gazet, w tym najważniejszych w regionie i Polsce, jak: „Tygodnik Wojenny”, „KOS”, „Z Dnia na Dzień”, „Solidarność Walcząca” czy „Biuletyn Dolnośląski”.

Wobec powyższego faktu – dużego zainteresowania sesją posterową archiwistów i bibliotekarzy oraz niewielkiego osób spoza branży archiwalnej i bibliotecznej – komitet organizacyjny zdecydował o rezygnacji z pierwotnej formy sesji posterowej, zamieniając ją na typową wystawę. Natomiast Marcinowi Rozmarynowskiemu organizatorzy zaproponowali wygłoszenie referatu podczas konferencji. Dr Paweł Błażewicz poza zgłoszeniem posteru zaproponował podobny referat na konferencję, także w nim mógł poruszyć kwestie, które zamieszczone pierwotnie miały być na posterze. Zwyciężyła zatem tradycyjna koncepcja wystawy, której istotą „jest zilustrowanie pewnych zagadnień czy faktów”, a „Zabytek archiwalny ma przemówić do widza swą treścią i w tym leży główny sens wystaw, które stają się w ten sposób jednym z narzędzi szerzenia kultury historycznej w społeczeństwie”².

Organizatorzy konferencji udział w przygotowaniu wspólnej wystawy zaproponowali zainteresowanym sesją posterową: Janinie Strehlau i Marcinowi Kurowi z APG, dr Jolancie Musiał z APGOG, dr Monice Płuciennik – dyrektor AUG, Marcinowi Morawcowi z gdańskiego oddziału IPN oraz Dorocie Deli i Katarzynie Podobińskiej z PBP. Chęć do współpracy przy tworzeniu wystawy wyrazili również dr Łukasz Grochowski i dr Jan Hlebowicz. Do opieki merytorycznej wystawy wyznaczono prof. UG dr. hab. Arnolda Kłonczyńskiego. O taką opiekę poproszono także dr Annę Żeglińską, adiunkta w Zakładzie Metodologii Historii, Historii Historiografii i Archiwistyki WH UG. Do oprawy graficznej wystawy wyznaczono Annę Siekierską.

Na spotkaniach komitetu organizacyjnego konferencji z autorami wystawy, które odbywały się w budynku rektoratu UG, dokonano przeglądu źródeł instytucji biorących udział w tworzeniu wystawy. Źródła zgromadzone w APG, a także APGOG to przede wszystkim dokumentacja administracyjna od 1945 r. Kuratorium Okręgu Szkolnego Gdańskiego, Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku, inspektoratów szkolnych, urzędów miast i gmin, Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku. W tych dokumentach znalazły się informacje dotyczące historii i rozwoju placówek oświatowych na Pomorzu, m.in. statystyki dotyczące szkolnictwa, plany oraz sprawozdania z zakresu działalności edukacyjnej jednostek podległych lokalnej administracji. Dzięki tym źródłom można zapoznać się z ocenami, informacjami oraz notatkami dotyczącymi szkół oraz kadry pedagogicznej. W archiwum znajdują się także materiały archiwalne

² Cytaty pochodzą z artykułu napisanego ponad 60 lat temu, jednak wciąż wydają się aktualne, zob. S. Pańków, *Wystawy archiwalne*, „Archeion” 1959, t. 30, s. 17. Oczywiście o wystawie archiwalnej powstają wciąż nowe artykuły. Wymienić tu należy chociażby rozważania Dariusza Chyły z Archiwum Państwowego w Toruniu, zob. D. Chyła, *Wystawa archiwalna jako środek dydaktyczny w nauczaniu historii na przykładzie doświadczeń archiwum państwowego w Toruniu*, [w:] *Educare necesse est – ale jak i dlaczego? Przykłady dobrych praktyk edukacyjnych*, red. V. Urbaniak, Warszawa 2017, s. 105–115.

wytworzone przez poszczególne szkoły. Są to kroniki szkolne, dzienniki lekcyjne, indeksy uczniów, przykładowe prace maturalne oraz dokumentacja techniczna budynków szkolnych. Cenne są tu także fotografie ukazujące obraz szkół oraz młodzieży. Materiały z życia szkół znajdują się także u aktotwórców niezwiązanych z funkcjonowaniem szkoły, tj. w Wydawnictwie Morskim oraz zbiorze fotogramów „RYSIA” – Mariana Dobrzykowskiego z Gdańska. Ze zbiorów gdańskiego IPN najważniejszymi źródłami do badań historii szkolnictwa polskiego są akta operacyjne Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa dotyczące działań prowadzonych wobec uczniów i pracowników pomorskich szkół. Gdański IPN dysponuje także kolekcjami (darami osób prywatnych) dotyczącymi tej tematyki. Do takich zbiorów należy np. kolekcja Ewy Łomniewskiej-Szwabe zawierająca materiały dokumentujące wojenne losy jej ojca, profesora Kazimierza Łomniewskiego, który przebywał w oflagu, a zaraz po wyzwoleniu przez wojska alianckie organizował szkolnictwo polskie w okupowanych Niemczech. W zbiorach gdańskiego IPN są także kolekcje prywatne, m.in. Zofii Madej i Reginy Dutkowskiej – osób związanych z nauczycielską „Solidarnością”. W zasobie AKKS znajdują się także archiwalia wytworzone przez placówki oświatowe, choćby w zespole akt Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego w Gdańsku – dokumentującym wydarzenia z sierpnia 1980 r. W zbiorze materiałów struktur NSZZ „Solidarność” znajdują się dokumenty Krajowej Komisji Koordynacyjnej Oświaty i Wychowania oraz Krajowej Sekcji Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność”. W kolekcjach AKKS znajduje się również zbiór prasy drugoobiegowej z biuletynami i serwisami informacyjnymi (także z rysunkami satyrycznymi) wydawanymi i kolportowanymi przez nauczycieli i młodzież szkolną). W AKKS znajduje się także depozyt materiałów Federacji Młodzieży Walczącej. Także i w AUG przechowuje się źródła do badań historii szkolnictwa polskiego z okresu powojennego. Jest to dokumentacja związana z kształceniem nauczycieli. Takie dokumenty znajdują się m.in. w zespole akt Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku, która kształciła pedagogów już od 1945 r. W zasobie tego archiwum natrafimy także na pamiątkową kronikę – „Złotą Księgę” z wystawy prac słuchaczy Wydziału Rysunku i Prac Ręcznych gdańskiego Studium Nauczycielskiego, która odbyła się w Dworze Artusa w 1961 r. Natomiast w zasobie PBP znajdują się podręczniki szkolne z okresu 1945–1989, programy nauczania, pozycje metodyczne do nauczania różnych przedmiotów oraz do kształcenia i doksztalcania nauczycieli. W zbiorach specjalnych biblioteki przechowywane są fotografie, dzienniki szkolne, dokumenty szkolne, materiały związane z harcerstwem, wydawnictwa bezdebitowe pochodzące z biblioteczek nauczycieli, w tym księgozbiór biblioteki Tajnej Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” Pracowników Oświaty i Wychowania w Gdańsku przekazany wraz z katalogiem, kartami wypożyczeń

i księgą inwentarzową. Są tu także: kroniki szkolne, wydawnictwa jubileuszowe różnych placówek oświatowych, zeszyty uczniowskie i świadectwa³.

Po dokładnym zapoznaniu się ze źródłami dyskutowano nad koncepcją wystawy. Pojawiały się zarówno propozycje oddzielnych plansz dla każdej z instytucji, jak i podział tematyczny na zagadnienia: uczeń, nauczyciel, szkoła. Ustalono tu także kwestie techniczne wystawy. Wszyscy autorzy posterów zostali poproszeni o przesyłanie skanów dokumentów w rozdzielczości co najmniej 300 DPI w formacie JPG. Każdy został ponadto zobowiązany do podania dokładnych sygnatur skanów oraz tekstów, które miałyby zostać umieszczone na posterach (pliku word/docx.). Autorzy ponadto nadesłali krótkie notki charakteryzujące zbiory dotyczące historii szkolnictwa w zasobach swoich archiwów i bibliotek. Do wysyłania skanów – ze względu na ich duży rozmiar wykorzystywano najczęściej – aby nie stracić jakości – platformę WeTransfer. Autorzy przesłali również logotypy swoich instytucji. W wyniku konsultacji wybrano taki krój czcionki, który najbardziej odzwierciedlał ducha epoki.

Już w listopadzie 2022 r. Anna Siekierska przesłała dwie plansze wstępne oraz jedną (próbną) ze skanami źródeł do komitetu organizacyjnego konferencji z propozycją oprawy graficznej do plansz na sesję plakatową oraz prośbą o wyrażanie opinii na ich temat. W tym momencie dopuszczalna była jeszcze zmiana wizerunku, oprawy graficznej plansz. W pierwszych dniach grudnia doktorantka przesłała już wszystkim autorom wystawy link, pod którym pobrać można było opracowane plansze wystawy (jeden plik PDF) z prośbą o informację, czy plakaty w takiej formie są do zaakceptowania czy też zdaniem autorów wystawy należałoby coś zmienić oraz z prośbą o sprawdzenie, czy wszystkie opisy skanów są prawidłowe. 15 grudnia Anna Siekierska, po uwzględnieniu uwag wszystkich autorów, przesłała link do pobrania pliku poprawionej i uzupełnionej wersji wystawy.

4 stycznia 2023 r. w rektoracie UG, podczas spotkania autorów wystawy, omówione zostały szczegóły dotyczące przebiegu wernisażu wystawy, która towarzyszyć miała konferencji naukowej „Historia szkolnictwa polskiego w latach 1945–1989”. Ustalono, że wernisaż odbędzie się 30 minut przed rozpoczęciem konferencji. Słowo wstępne wygłosi dr Anna Żeglińska, następnie dr Łukasz Grochowski będzie kolejno przedstawiał osoby reprezentujące konkretne instytucje biorące udział w tworzeniu wystawy. Prof. UG dr hab. Arnold Kłonczyński poinformował, że Wydawnictwo UG wydrukowało już wystawę w formie broszury z dołączonymi notkami o autorach (zainteresowania badawcze, miejsce pracy itd.). Po spotkaniu Anna Siekierska przesłała link z posterami wszystkim autorom. Po tym terminie nie było już uwag

³ Broszura dot. wystawy *Źródła do badań historii szkolnictwa polskiego 1945–1989 w zasobach trójmiejskich archiwów i bibliotek*, oprac. A. Siekierska, Gdańsk 2023, s. 3.

i propozycji zmian w wystawie. Ostatecznie na wystawie zaprezentowano wybrane źródła do badań historii szkolnictwa polskiego w okresie powojennym zgromadzone w zasobie APG, APOG, Oddziałowym Archiwum IPN w Gdańsku, AKKS oraz PBP. Wystawa została zaprezentowana w planszach zatytułowanych kolejno: „Szkolna codzienność”, „Aktywność pozalekcyjna”, „Szkoła w realiach PRL”, „Kształcenie nauczycieli”, „Kadra”, „Dekada »Solidarności« – Walka o poprawę sytuacji w oświacie” i „Zagraniczne wątki dotyczące szkolnictwa polskiego”. Na tytułowej planszy wystawy odnotowano, oczywiście, jej tytuł („Źródła do badań historii szkolnictwa polskiego 1945–1989 w zasobach trójmiejskich archiwów i bibliotek”). Wymieniono nazwiska wszystkich autorów wystawy, osoby odpowiedzialne za opiekę merytoryczną oraz oprawę graficzną. Zamieszczono tu także logo wszystkich instytucji. Druga plansza to krótki tekst wprowadzający w tematykę ekspozycji oraz kilka nieuporządkowanych i niepodpisanych fragmentów fotografii, dokumentów – oczywiście dotyczących tematyki szkolnej. Plansza nr 4 rozpoczyna prezentację wyselekcjonowanych dokumentów, uporządkowanych w poszczególne zagadnienia, opisanych i oznaczonych dokładną sygnaturą archiwum lub biblioteki. Dwie plansze zatytułowane „Szkolna codzienność” prezentują zdjęcia: nauczycielka w czasie lekcji w szkole podstawowej, zajęcia gimnastyczne także w szkole podstawowej, korytarz szkolny szkoły tysiąclecia, zajęcia teoretyczne w Państwowej Szkole Rybołówstwa Morskiego, pracownia rysunku technicznego w wyższym studium nauczycielskim, klasa liceum pedagogicznego podczas małej matury oraz egzamin z matematyki także w Państwowej Szkole Rybołówstwa Morskiego. Umieszczono tu także jedną przykładową kartę dziennika lekcyjnego oraz plan lekcji. „Aktywność pozalekcyjna” ukazana została w fotografiach wycieczki uczniów szkoły podstawowej na Westerplatte, wycieczki do lasu oraz obchodów Dnia Dziecka oraz dzieci polskich w strojach krakowskich w Wetzlarze (Niemcy). W tym zestawieniu umieszczono także plakat z konkursu „Poprzez zbiórkę makulatury budujemy szkoły i chronimy lasy”. „Szkołę w realiach PRL-u” prezentują fotografie młodzieży ze szkoły podstawowej w pochodzie 1-majowym oraz młodzieży w strojach regionalnych podczas uroczystości wmurowania kamienia węgielnego pod szkołę tysiąclecia. Znalazł się tu także wniosek o wszczęcie sprawy operacyjnego rozpracowania o kryptonimie „Szkoła”, dotyczącej konfliktu pomiędzy rodzicami dzieci a władzami oświatowymi wokół zawieszenia krzyża w salach szkoły podstawowej. Na tej planszy widnieje także karta z kroniki samorządu szkolnego szkoły podstawowej z wykazem zobowiązań poszczególnych klas w ramach tzw. „czynów zjazdowych” oraz strona tytułowa „Ucznia Polskiego. Niezależnego pisma młodzieży szkolnej”. Plansza dotycząca kształcenia nauczycieli zawiera takie elementy, jak: okładka dziennika

studentów kierunku historia, plan 5-letnich studiów dla pracujących na kierunku filologia polska oraz pismo Kuratorium Okręgu Szkolnego Gdańskiego do Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z prośbą o zaakceptowanie wniosku o utworzenie Wyższej Szkoły Nauczycielskiej. Zestawienie dokumentów uzupełnia fotografia studentek pedagogiki z lat siedemdziesiątych XX w. Kadra ukazana została w fotografiach z Dnia Nauczyciela w szkole podstawowej; zdjęciach nauczycieli z Państwowej Szkoły Rybołówstwa Morskiego; obrazie szczerpowej przyjmującej meldunek od kierownictwa szkoły podstawowej oraz zdjęciach ze Zjazdu Kierowników Okręgów Szkolnych. Plansze uzupełniają zaproszenie na wystawę przygotowaną przez studentki i studentów Studium Nauczycielskiego oraz nakaz pracy w resorcie Ministerstwa Oświaty. Dekada „Solidarności” – walki o poprawę sytuacji w oświacie, została przedstawiona na trzech planszach. Umieszczono na nich przykładowe fotografie, oświadczenia i komunikaty, telegramy i pisma dotyczące strajku nauczycieli w Urzędzie Wojewódzkim w Gdańsku w listopadzie 1980 r. Znajduje się tu także strona tytułowa miesięcznika „Wiatr od morza” wydawanego przez Sekcję Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność” w Gdańsku; okładka propozycji doraźnych zmian w materiale nauczania historii w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych Krajowej Rady Sekcji Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność”. Jest tu także rysunek satyryczny przedstawiający hasła: „Wiedza to potęga”, „Przez naukę do dobrobytu”, „Nauka nie zna granic”. Zestawienie uzupełnia fragment kroniki szkoły podstawowej dotyczący wprowadzenia stanu wojennego. Ostatnie dwie plansze ekspozycji to „Zagraniczne wątki dotyczące szkolnictwa polskiego”. Umieszczono na nich fotografie ze zlotu harcerskiego i wystawy szkolnej w Polskim Ośrodku Szkolnym w Lippstadt (Niemcy). Widnieją tu także zdjęcia z zakończenia roku szkolnego w szkole powszechnej w Wentorf (Niemcy) oraz fotografia pracowników Centrali Szkolnictwa Polskiego w Niemczech przed siedzibą organizacji. Zaprezentowano tu także mapę Okręgu Szkolnictwa Polskiego w Niemczech obejmującego terytorium Westfalii i Nadrenii oraz schemat organizacyjny Szkolnictwa Polskiego w Niemczech z obsadą najważniejszych stanowisk. Plansze wzbogacają skany: meldunku Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Wejherowie do Kuratorium Okręgu Szkolnego Gdańskiego dotyczący uczęszczania do szkoły przez dzieci cygańskie; pismo Inspektoratu Oświaty w Gdyni do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Gdańsku w sprawie nauczania języków ukraińskiego i greckiego; pismo Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Zarządu Wojewódzkiego w Gdańsku do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Gdańsku z wnioskiem o wprowadzenie nauki języka ukraińskiego w wybranych miejscowościach i zarezerwowanie etatów dla nauczycieli.

Wystawa została wydrukowana w jednym z gdyńskich zakładów zajmujących się poligrafią na czternastu jednostronnych planszach PCV o grubości 5 mm. Plansze były prezentowane na drewnianych, trójnożnych sztalugach. Wernisaż wystawy odbył się 12 stycznia 2023 r. przed rozpoczęciem konferencji. W obecności kilkudziesięciu osób słowo wstępne, zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami, wygłosiła dr Anna Żeglińska, przedstawiając zebrany koncepcję wystawy i charakterystykę instytucji, które przygotowały wystawę. Następnie reprezentanci archiwów i bibliotek – kolejno: Marcin Kurr, Marcin Morawiec, dr Łukasz Grochowski, dr Monika Płuciennik oraz Katarzyna Podobińska – scharakteryzowali zamieszczone na wystawie źródła. Na zakończenie wernisażu dr Łukasz Grochowski zaprosił do obejrzenia wystawy i zadawania pytań jej autorom podczas przerw w panelach konferencji. Ekspozycja – owoc pracy trzynastu osób – prezentowana była w holu głównym WH UG od 12 stycznia do 15 lutego 2023 r.

Pokaz filmu

Skupiając się na podstawowym – naukowym – celu konferencji, komitetowi organizacyjnemu zależało, by przygotowywane wydarzenie stanowiło jednocześnie ciekawą propozycję kulturalną również dla osób, które nie są badawczo związane z tematem szkolnictwa w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Obok wystawy, wydarzeniem towarzyszącym konferencji, które miało podnieść jej atrakcyjność, był przedpremierowy pokaz filmu dokumentalnego pt. „W imię najwyższych wartości”. Obraz, wyprodukowany przez Stowarzyszenie Filmowe Trzeci Tor, wpisujący się w tematykę konferencji, przedstawia historię rodziny Bobów, która podjęła walkę z komunistycznym reżimem o prawo do wolności wychowania i edukacji swoich dzieci w ramach kształcenia domowego⁴. Film opowiada o wydarzeniach mających miejsce w okresie od 1952 do 1981 r. W 1952 r. Danuta i Bartłomiej Bobowie uznali, że szkoła komunistyczna indoktrynuje dzieci. Postanowili nie posyłać ich do szkoły i nauczać je samodzielnie w domu. Wywołało to gwałtowną reakcję „władzy ludowej”. W roku 1955 sąd, w imieniu PRL, wydał wyrok, na mocy którego pozbawiono państwa Bobów praw rodzicielskich, ich dzieci nakazano przekazać do domów

⁴ Przez cały okres PRL-u władze państwowe utrudniały kształcenie domowe. Więcej na temat zagadnienia zob. m.in. K. Jakubiak, *Stan badań nad nauczaniem domowym dzieci polskich od XVIII do początków XX wieku w polskiej historiografii*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2013, nr 4, s. 13–27; S. Lewandowski, *Potrzeba odbudowy edukacji domowej w rodzinach polskich w XXI wieku*, [w:] *Edukacja domowa w Polsce. Teoria i praktyka*, red. M. i P. Zakrzewscy, Warszawa 2009; A. Minczanowska, *Homeschooling po polsku, czyli kilka refleksji o stanie edukacji domowej w Polsce*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2018, vol. 13, nr 4 (50), s. 132; K. Jakubiak, *Polskie tradycje edukacji domowej*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2017, vol. 20 (3), s. 19–30.

dziecka. Wyrok ten nigdy nie został wykonany dzięki postawie Bartłomieja Boby. Zgodnie z kolejnym wyrokiem z 1961 r. dzieci musiały zdać egzaminy państwowe z programu nauczania obowiązującego w szkole podstawowej⁵.

Pokazowi towarzyszyła dyskusja z komentarzem filmoznawczym dr. Piotra Kurpiewskiego, badacza związanego z Uniwersytetem Gdańskim, zajmującego się historią polskiej kinematografii ze szczególnym uwzględnieniem czasów PRL. Tematyka filmu stanowiła punkt wyjść do szerokiej debaty uczestników konferencji na temat relacji dom-szkoła-uczeń w latach 1945–1989 oraz *home-schoolingu* w czasach Polski „ludowej”.

Działania promocyjne

Jak trafnie zauważył Jaromir Matulewicz: „W nauce polskiej dzieje się więcej niż wskazują na to relacje w mediach [...]. Uczestnicząc w różnego rodzaju wydarzeniach poświęconych osiągnięciom naukowym (np. konferencje, kongresy) można zauważyć, że na niewielu z nich obecni są przedstawiciele mediów”⁶. Uznając, że nauka jest medialna; kierując się myślą, iż nie wystarczy prowadzić badania, ale trzeba jeszcze o nich powiedzieć; mając także świadomość, że osiągnięcia i wydarzenia naukowe powinny funkcjonować w świadomości społecznej – już na wstępnym etapie prac komitet organizacyjny postawił sobie za cel dotrzeć z tematem szkolnictwa polskiego 1945–1989 do możliwie szerokiego grona odbiorców, a także zainteresować nim „świat mediów”⁷. Uwzględniając fakt, że *social media*, należą obecnie do największych i najpopularniejszych serwisów internetowych⁸, uznano za konieczne wykorzystanie w popularyzacji wydarzenia – oprócz mediów tradycyjnych – także portali Twitter oraz Facebook.

Ze względu na swoje doświadczenia dziennikarskie oraz pracę w charakterze rzecznika prasowego, członkiem komitetu organizacyjnego odpowiedzialnym za promocję medialną konferencji został dr Jan Hlebowicz (IPN Oddział w Gdańsku). Pamiętając, że wszystkie działania informacyjno-promocyjne muszą być ze sobą spójne, dostosowane do grupy docelowej, zgodne z gustami, upodobaniami i aspiracjami odbiorców, realizowane z dbałością o odpowiednią

⁵ Więcej na ten temat zob. B. Boba-Dyga, *Dzieje 29 lat edukacji domowej (1952–1981) u prekursorów ED w powojennej historii Polski*, „Kreda” 2021, nr 4 (29).

⁶ Cyt za: J. Matulewicz, *Badania i osiągnięcia naukowe jako wydarzenie medialne*, „Marketing Instytucji Naukowych i Badawczych” 2012, nr 1 (2), s. 335.

⁷ O upowszechnianiu osiągnięć ze świata nauki w mediach zob. m.in. A. Paczkowski, *Nauka w mediach. Nieco luźnych uwag*, [w:] *Medializacja nauki*, Warszawa 2004, s. 10; J. Pruchnicka, *Media relations – promocja nauki i instytucji badawczych w mediach w Polsce i Europie*, „Marketing Instytucji Naukowych i Badawczych” 2012, nr 1 (2), s. 165–183.

⁸ A. Ogonowska, *Współczesna edukacja medialna: teoria i rzeczywistość*, Kraków 2013, s. 205.

jakość i ciekawy kontekst⁹, proces promocyjny konferencji (zawierający w sobie elementy marketingu i *public relations*¹⁰) podzielony został na pięć obszarów:

1. Pozyskanie patronów medialnych;
2. Zapowiedź konferencji w mediach ogólnopolskich i lokalnych;
3. Promocja wydarzenia w mediach społecznościowych – na Twitterze oraz Facebooku;
4. Przygotowanie i wysłanie komunikatu prasowego zawierającego podstawowe informacje na temat konferencji wraz z zaproszeniem na wydarzenie;
5. Relacje z konferencji w mediach krajowych i regionalnych.

Patronami medialnymi konferencji naukowej, jak już zostało powiedziane na wstępie, zostały zarówno redakcje ogólnopolskie („Tygodnik Solidarność”, Tysol.pl, Histmag.org, Historykon.pl, Archnet), jak i regionalne („Dziennik Bałtycki”, Radio Gdańsk). Wszystkie wzmiankowane media w październiku 2022 r. opublikowały zapowiedź konferencji, zachęcając do nadsyłania zgłoszeń¹¹. Szeroka promocja medialna przełożyła się na duże zainteresowanie tematyką konferencji wśród naukowców reprezentujących różne ośrodki akademickie i instytucje naukowo-badawcze – łącznie otrzymaliśmy 56 zgłoszeń.

⁹ N. Osica, W. Niedzicki, *Sztuka promocji nauki. Praktyczny poradnik dla naukowców*, Warszawa 2017, s. 190.

¹⁰ S. Czarnecki, *Promocja humanistyki. W stronę strategicznej komunikacji z wykorzystaniem narzędzi marketingu i public relations*, [w:] *Komunikacja naukowa w humanistyce*, red. E. Kulczycki, Poznań 2017, s. 215.

¹¹ https://dziennikbaaltycki.pl/ogolnopolska-konferencja-naukowa-historia-szkolnictwa-polskiego-19451989-przeslij-swoje-zgloszenie-do-31-pazdziernika-2022-r/ar/c1_16939385?fbclid=IwAR1bhujOUATdOohOyT_XUakurLOf_GCF6tGBrr5hUAIffBgWRkng4ypY1Y [dostęp: 25.01.2023]; <https://histmag.org/Zapraszamy-do-udzialu-Ogolnopolska-Konferencja-Naukowa-Historia-szkolnictwa-polskiego-19451989-24650?fbclid=IwARoHOc7C6vsruXYNL1dnpvPbOJBIsQg44Z33W9h7OQos5KkEB33MIw93ZTA> [dostęp: 25.01.2023]; https://radiogdansk.pl/patronaty/2022/10/06/historia-szkolnictwa-polskiego-1945-1989?fbclid=IwAR09oP2-QNlhSyr_8eUrBofNdJF9oOmEtC0Xb2ZnKy95d9NQDnoWwabB9Y [dostęp: 25.01.2023]; https://historykon.pl/historia-szkolnictwa-polskiego-1945-1989-zaproszenie-na-konferencje-narodowa?fbclid=IwAR3cHXH19KpHwqNALzh8y7H_1FaawNtZCe8xTNf5Y4WX5TojInwkBXeF3NQ [dostęp: 25.01.2023]; <https://www.tysol.pl/a92451-ogolnopolska-konferencja-naukowa-historia-szkolnictwa-polskiego-1945-1989?fbclid=IwAR1TkLMFeFIhMw9vDNP1Ubm3qAnKPZNFpcnssY9kTEiwbkvatKR-elXfvI4> [dostęp: 25.01.2023]; http://www.archiwa.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1331:2022-10-09-19-42-39&catid=72:wydarzenia-w-kraju&Itemid=33 [dostęp: 25 stycznia 2023]; <https://www.tysol.pl/a92451-ogolnopolska-konferencja-naukowa-historia-szkolnictwa-polskiego-1945-1989> [dostęp: 25.01.2023].

Na początku stycznia 2023 r. patroni medialni opublikowali kolejne zaproszenie – tym razem skierowane do wszystkich zainteresowanych tematyką konferencji, zachęcając do udziału w wydarzeniu¹².

3 stycznia 2023 r. komitet organizacyjny konferencji przygotował i wysłał komunikat prasowy oraz zaproszenie do uczestnictwa w wydarzeniu do kilkuset redakcji z całego kraju. Kolejny newsletter przypominający o konferencji, redakcje otrzymały tydzień później, na dwa dni przed rozpoczęciem wydarzenia. W odpowiedzi materiały na temat konferencji przygotowały i opublikowały portale naszahistoria.pl oraz i.pl¹³. Analogiczny komunikat został rozesłany w formie zaproszenia bezpośrednio do osób zainteresowanych tematem – nauczycieli, szkół, bibliotek, muzeów etc.

W ramach działań promocyjnych członkowie komitetu organizacyjnego – dr hab. Arnold Kłoczyński, prof. UG oraz dr Jan Hlebowicz – wprowadzali w tematykę konferencji, zachęcając widzów i słuchaczy do uczestnictwa w wydarzeniu w programach publicystycznych, emitowanych w *prime time*, cieszących się dużym zainteresowaniem odbiorców. 9 stycznia wystąpili na falach Radia Gdańsk we flagowej audycji „Gość Dnia” („Co wiemy o szkolnictwie w czasach PRL? Historycy: »dziś możemy spojrzeć na tamten okres inaczej«”)¹⁴ oraz 11 stycznia w programie śniadaniowym „Dzień dobry, tu Gdańsk” TVP 3 Gdańsk¹⁵.

Konferencja „Historia szkolnictwa polskiego 1945–1989” była relacjonowana zarówno w mediach krajowych, jak i lokalnych. Materiały z wypowiedziami przedstawicieli komitetu organizacyjnego – dr hab. Arnolda Kłoczyńskiego, prof. UG, dr. Łukasza Grochowskiego oraz dr. Jana Hlebowicza – emitowały TVP

¹² <https://www.tysol.pl/a97541-historia-szkolnictwa-polskiego-1945-1989-ogolnopolska-konferencja-naukowa-na-uniwerysytecie-gdanskim> [dostęp: 25.01.2023]; <https://radiogdansk.pl/patronaty/2023/01/03/historia-szkolnictwa-polskiego-1945-1989-2/> [dostęp: 25.01.2023]; <https://histmag.org/Zapraszamy-do-udzialu-Ogolnopolska-Konferencja-Naukowa-Historia-szkolnictwa-polskiego-19451989-24650> [dostęp: 25.01.2023]; <https://historykon.pl/historia-szkolnictwa-polskiego-1945-1989-konferencja/> [dostęp: 25.01.2023]; <https://naszahistoria.pl/ogolnopolska-konferencja-naukowa-historia-szkolnictwa-polskiego-19451989-gdansk-1213-stycznia-2023/ar/c1-17173563> [dostęp: 25.01.2023]; <https://dziennikbałtycki.pl/ogolnopolska-konferencja-naukowa-historia-szkolnictwa-polskiego-19451989-gdansk-1213-stycznia-2023/ar/c1-17173563> [dostęp: 25.01.2023].

¹³ <https://i.pl/ogolnopolska-konferencja-naukowa-historia-szkolnictwa-polskiego-19451989-gdansk-1213-stycznia-2023/ar/c1-17173563> [dostęp: 25.01.2023]; <https://naszahistoria.pl/ogolnopolska-konferencja-naukowa-historia-szkolnictwa-polskiego-19451989-gdansk-1213-stycznia-2023/ar/c1-17173563> [dostęp: 25.01.2023].

¹⁴ <https://radiogdansk.pl/audycje/gosc-dnia/2023/01/09/co-wiemy-o-szkolnictwie-w-czasach-prl-historycy-dzis-mozemy-spojrzec-na-tamten-okres-inaczej/> [dostęp: 25.01.2023].

¹⁵ <https://gdansk.tvp.pl/65593185/11012023> [dostęp: 25.01.2023].

3 Gdańsk (program „Panorama”)¹⁶ i Radio Gdańsk w materiale zatytułowanym „Jakie było szkolnictwo w czasach PRL? Odpowiedzi szukano na specjalnej konferencji”¹⁷. Relację z wydarzenia opublikowały także Polska Agencja Prasowa oraz portal dzieje.pl¹⁸.

Na Twitterze oraz Facebooku, korzystając z kont prywatnych członków komitetu organizacyjnego oraz oficjalnych kont instytucji – organizatorów konferencji (UG, IPN Gdańsk, SAP) komitet organizacyjny informował o konferencji „Historia szkolnictwa polskiego 1945–1989”, publikując posty dotyczące trybu zgłoszeń, tematyki wydarzenia, kwestii logistycznych. W celach promocyjnych Anna Siekierska utworzyła na Facebooku „wydarzenie” dedykowane konferencji. W dniach trwania wydarzenia w mediach społecznościowych – na Twitterze oraz Facebooku – na bieżąco relacjonowane były kolejne etapy konferencji wraz ze zdjęciami prelegentów i krótkimi opisami ich wystąpień.

Szeroka promocja medialna wpłynęła pozytywnie na frekwencję. W konferencji – oprócz prelegentów – uczestniczyli uczniowie szkół ponadpodstawowych wraz z nauczycielami, studenci, przedstawiciele instytucji kultury, placówek naukowo-badawczych, archiwów, bibliotek, organizacji pozarządowych oraz dziennikarze. Współpraca komitetu organizacyjnego z mediami wpłynęła korzystnie nie tylko na recepcję samej konferencji, ale także stanowiła promocję organizatorów (UG, IPN, SAP) oraz pozwoliła na zwrócenie uwagi opinii publicznej na zagadnienie szkolnictwa w okresie PRL.

Lukasz Grochowski

Archiwum KK NSZZ „Solidarność
Stowarzyszenie Archiwistów Polskich Oddział w Gdańsku

Jan Hlebowicz

OBBH IPN Gdańsk

¹⁶ https://gdansk.tvp.pl/65620230/historia-polskiego-szkolnictwa-19451989?fbclid=IwAR1ZwqE9LUdPFaY0xx_CN-LbHopnXI6tSaaWByviVAoXSQPD0M49v5K-XYQ [dostęp: 25.01.2023].

¹⁷ <https://radiogdansk.pl/wiadomosci/region/trojmiasto/2023/01/13/historia-szkolnictwa-polskiego-1945-1989-za-nami-trzecia-czesc-sekwencji-konferencji-naukowych/> [dostęp: 25.01.2023].

¹⁸ <https://dzieje.pl/edukacja/rozpoczela-sie-ogolnopolaska-konferencja-naukowa-historia-szkolnictwa-polskiego-1945-1989> [dostęp: 25.01.2023].